

กระบวนการค้นหาปัญหาในพื้นที่พิเศษเพื่อการพัฒนาสังคม:
กรณีศึกษาปัญหาการค้ามนุษย์

**State of the Arts Problem Identification Process in Special Area
for Social Development: Case study of Human Trafficking**

พันตำรวจโทบันดาล บัวแดง¹, พัชรินทร์ สิริสุนทร² และทวีศักดิ์ ศิริพรไพบูลย์³
**Police Lieutenant Colonel Bandan Buadaeng, Patcharin Sirasoonthorn
and Taweesak Siripornpibul**

บทคัดย่อ

การศึกษาระบบการค้นหาปัญหาในพื้นที่พิเศษครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบค้นและวิเคราะห์กระบวนการค้นหาปัญหาในพื้นที่พิเศษ ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมปิดและเข้าถึงได้ยาก มีปัญหาเกิดขึ้นหลากหลายมิติ ซับซ้อนและผูกติดกับแนวนโยบายที่พันธรัฐชาติ การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงปริมาณด้วยการสำรวจจากหน่วยตัวอย่าง และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสำรวจในพื้นที่จริงด้วยการทำแผนที่เดินดินทางสังคม

ผลการศึกษา พบว่าวิธีการค้นหาปัญหาในพื้นที่พิเศษจำเป็นต้องใช้ระเบียบวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยจำแนกตามวิธีการและระเบียบวิธีที่ต่างกันดังนี้ 1) การวิจัยเอกสาร พบว่าข้อมูลทุติยภูมิจากภาครัฐไม่ได้สะท้อนปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่พิเศษ เนื่องจากพบว่าข้อมูลทุติยภูมิและการรายงานของหน่วยงานรัฐและงานวิจัยในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละมีความไม่สอดคล้องกันหลายประการ และไม่สอดคล้องกับสภาพจริงของสังคม 2) การวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า ต้องใช้วิธีการสำรวจจากหน่วยตัวอย่างจำนวน 2 โครงการ ทำให้พบว่าปัญหาที่แท้จริงในพื้นที่พิเศษคือปัญหาการค้ามนุษย์ที่มีเหยื่อเป็นผู้หนีภัยจากการสู้รบในพื้นที่พักพิงชั่วคราว โดยต้องใช้การสำรวจจากหน่วยตัวอย่างเพิ่มเติมอีก 1 โครงการจึงสามารถตัดแยกผู้หนีภัยจากการ

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

² รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผู้รับที่เข้าข่ายถูกคำมณูษย์ได้จำนวน 27 คน และ 3) การวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่าต้องใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เข้าข่ายถูกคำมณูษย์ โดยใช้แนวคำถามตามกรอบกฎหมายและตามขอบเขตของการศึกษา จนสามารถค้นหาเหยื่อการคำมณูษย์ที่แท้จริงได้จำนวน 9 คน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยต้องทำแผนที่เดินดินทางสังคมภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว เพื่อศึกษาบริบทของพื้นที่พักพิงชั่วคราวและอธิบายปรากฏการณ์การคำมณูษย์ให้ชัดเจนขึ้น พร้อมทั้งศึกษาปัญหาการคำมณูษย์ทั้งกระบวนการในระยะต่อไปจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกไว้ จนนำไปสู่การออกแบบแนวนโยบายการพัฒนาสังคมในพื้นที่พิเศษต่อไป

คำสำคัญ: 1. กระบวนการคำมณูษย์. 2. พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ. 3. การค้นหาปัญหา. 4. พื้นที่พิเศษ.

Abstract

This study aimed to investigate and analyze the problem identification process in a special area which is characterized by being a closed society, hard to approach, afflicted with multi-dimensional problems and tied to the policy beyond the border of Thailand in order to design a policy to develop the society in a special area. The mixed methods, including document analysis, a quantitative method by surveys of sample groups and a qualitative method with an in-depth interview, participant observation and geographic social information system method, were employed.

The results indicated that multi-methods were crucial to the identification of problem in a special area as follows: firstly, the document analysis revealed that the secondary data and reports from state organization and the researches on the areas related to Mae La Temporary Shelter are conflicting and do not reflect the real problems of the area. Secondly, based on a quantitative method, a survey into two projects indicated that the real problem in a special area is human trafficking, and the victims are a group of displaced persons due to fighting. Another project was added in order to categorize displaced persons and 27 human trafficking victims were found. Thirdly, based on the qualitative method in-depth interviews with the susceptible victims were conducted using the guided questions as defined by Thai law within the scope of this study. 9 human trafficking victims were finally identified. Furthermore, the researcher also did a social map to better clarify other contexts of the shelter and trafficking situation, and further studied the whole process of trafficking problem from the selected key informants, leading to designation of social development policy in the special area.

Keywords: 1. Human trafficking process. 2. Mae La temporary shelter.
3. State of the arts. 4. Special area.

บทนำ

จากนโยบายของกระทรวงมหาดไทย โดยสภาความมั่นคงแห่งชาติในการยุบรวมพื้นที่พักพิงซึ่งรองรับผู้หนีภัยจากการสู้รบจากประเทศพม่าทั่วประเทศให้เหลือน้อยที่สุด เพื่อเหตุผลด้านความมั่นคง ทำให้ตั้งแต่ พ.ศ.2539 เป็นต้นมา คงเหลือพื้นที่สำหรับรองรับผู้หนีภัยดังกล่าวทั่วประเทศเพียง 9 แห่ง โดยใช้ชื่อเรียกใหม่อย่างเป็นทางการว่า “พื้นที่พักพิงชั่วคราว (Temporary shelter)” และเรียกผู้ที่อาศัยอยู่ภายในว่า “ผู้หนีภัยจากการสู้รบ (Displaced persons from fighting)” ซึ่งตั้งอยู่ใน 4 จังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกับพม่า ประกอบด้วยจังหวัดแม่ฮ่องสอน 4 แห่ง จังหวัดตาก 3 แห่ง จังหวัดราชบุรี 1 แห่ง และจังหวัดกาญจนบุรี 1 แห่ง (พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ, 2555, ขวัญชีวิต บัวแดง, 2551)

จากการศึกษาเพิ่มเติมของผู้วิจัย พบว่าพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก มีประเด็นเชิงนโยบายและปัญหาที่หลากหลายน่าสนใจกว่าพื้นที่พักพิงชั่วคราวอื่น ๆ อย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ 1) มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดโดยมีเนื้อที่มากถึง 1,150 ไร่ 2) จำนวนผู้หนีภัยจากการสู้รบอาศัยอยู่มากที่สุดจำนวน 8,449 ครอบครัว รวมทั้งสิ้น 45,669 คน โดยแยกเป็นส่วนที่ขึ้นทะเบียนจำนวน 22,783 คน และไม่ได้ขึ้นทะเบียน (New arrival) จำนวน 22,886 คน (พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ, 2555, ปรีดา พงศ์ตระกูลชัย, 2555) 3) ผู้หนีภัยจากการสู้รบอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและแออัดที่สุด โดยมีค่าความหนาแน่นเฉลี่ยประมาณ 1 คนต่อ 1 ตารางเมตร 4) ประชาชนอาศัยอยู่โดยรอบหนาแน่นที่สุด ในรัศมี 10 กิโลเมตร ประกอบด้วย 7 หมู่บ้านจำนวน 4,920 คน (ที่ทำการปกครองอำเภอท่าสองยางและอำเภอแม่ระมาด, 2553) และ 5) พื้นที่พักพิงชั่วคราวส่งผลกระทบที่หลากหลายต่อชุมชนโดยรอบและผลกระทบนั้นปรากฏชัดเป็นรูปธรรมที่สุด ได้แก่ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร และปัญหาอาชญากรรม (มนตรี กิจวีโรจน์กุล, 2551)

พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละดำเนินกิจกรรมภายใต้ข้อตกลง และเงื่อนไขระหว่างองค์กรระหว่างประเทศที่ให้การสนับสนุนเครื่องอุปโภคบริโภค ประกอบด้วย สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commissioner for Refugees/UNHCR) และองค์กร Thai Burma Border Consortium (TBBC) ร่วมกับประเทศไทยโดยสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะพิเศษตามเป้าประสงค์ของทั้งสองส่วน โดยมีกฎข้อตกลงบังคับใช้เฉพาะภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ขณะเดียวกันบุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าออกพื้นที่พักพิงชั่วคราวได้เหมือนพื้นที่อื่นในราชอาณาจักรไทย เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นกิจกรรมและข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและที่

เกี่ยวข้องกับพื้นที่พักพิงชั่วคราวจึงถูกเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้อย่างจำกัด

นอกจากความจำกัดด้านข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่พักพิงชั่วคราวแล้ว ข้อมูลเฉพาะส่วนที่ปรากฏสู่สาธารณะบางประการยังไม่น่าเชื่อถือเท่าที่ควร ทั้งการรายงานเรื่องเดียวกันที่มีความขัดแย้งกันเอง และการรายงานไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่และสังคม ทำให้ข้อเท็จจริงบางประการเกี่ยวกับพื้นที่พักพิงชั่วคราวและบริเวณโดยรอบถูกบิดเบือน และไม่สามารถสะท้อนปัญหาที่แท้จริงของพื้นที่ นำมาซึ่งการป้องกันแก้ไข หรือการช่วยเหลือที่ส่งมายังพื้นที่ไม่ตรงจุดตามไปด้วย

กระบวนการสืบค้นปัญหาในพื้นที่พิเศษ ต้องอาศัยวิธีการที่หลากหลาย ลุ่มลึก สามารถยืนยันข้อมูลด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชัดเจน เพื่อพิสูจน์ทราบข้อมูลและปัญหาของพื้นที่พิเศษนั้น เนื่องจากพื้นที่พิเศษดังกล่าวถูกยึดโยงไว้ด้วยเงื่อนไขและข้อตกลงระหว่างองค์กรระหว่างประเทศกับรัฐไทย การบริหารจัดการจึงถูกผูกติดไว้กับนโยบายที่กำหนดไว้จากทั้งสองส่วนดังกล่าว รวมทั้งมีมาตรการและกฎระเบียบที่เคร่งครัดเพื่อควบคุมดูแลความเรียบร้อยภายใน จากสถานการณ์ข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาปรากฏการณ์นั้น โดยกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการค้นหาปัญหาในพื้นที่พิเศษว่าต้องใช้ระเบียบวิธีการศึกษาอย่างไรบ้างจึงจะค้นพบปัญหาที่แท้จริง อันอาจใช้ประโยชน์ในการจัดทำแผนการป้องกันแก้ไขปัญหาในพื้นที่พิเศษได้อย่างตรงจุดต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยผสมผสาน (Mixed methodology research) จำนวน 3 ระเบียบวิธี ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) ศึกษาจากรายงานสถิติอาชญากรรมของสถานีตำรวจ รายงานสถิติผู้ป่วยของโรงพยาบาล เอกสารทางราชการขององค์กรบริหารส่วนตำบลแม่หละ และรายงานของหน่วยวิจัยมาลาเรีย คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นรายงานจากภาครัฐในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่พักพิงชั่วคราว ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการสอดคล้องต้องกันของข้อมูล (Method of agreement)

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ด้วยวิธีการสำรวจด้วยตัวอย่าง โดยใช้แบบสำรวจที่สร้างขึ้น เก็บข้อมูลทั้งด้านนอกและด้านในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ดังนี้

2.1 การศึกษาด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจทั้งสิ้น 3 โครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริงของประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราว ทุกโครงการเก็บข้อมูลจากประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวในระยะไม่เกิน 10 กิโลเมตร ซึ่ง

ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน มีประชากรอาศัยอยู่จำนวน 4,920 คน (ที่ทำการปกครองอำเภอท่าสองยาง และอำเภอแม่ระมาด, 2553) โดย 2 โครงการแรกคัดเลือกหน่วยตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ได้กลุ่มตัวอย่างโครงการละ 500 คน แต่เป็นการสุ่มต่างครั้งกัน ส่วนโครงการที่ 3 คัดเลือกหน่วยตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ โดยใช้หมู่บ้านเป็นชั้นภูมิ ได้ชั้นภูมิจำนวน 7 ชั้นภูมิ ได้กลุ่มตัวอย่าง 350 คน ทั้ง 3 โครงการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการทอแบบควบคู่กับการสัมภาษณ์ผ่านล่ามสำหรับหน่วยตัวอย่างที่ไม่เข้าใจภาษาไทย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ควบคู่กับสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ สถิติ t, F และการเปรียบเทียบเชิงพหุของต้นแคน (Duncan)

2.2 การศึกษาด้านในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ผู้วิจัยทำการศึกษาเชิงปริมาณด้วยการสำรวจด้วยตัวอย่างจำนวน 1 โครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ก่อนการสำรวจผู้วิจัยทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากนายอำเภอท่าสองยาง และหัวหน้าพื้นที่พักพิงชั่วคราว และต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของพื้นที่พักพิงชั่วคราวในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง อาทิ วัน เวลา สถานที่ และบุคคลในการประสานงาน เป็นต้น (ปัจจุบันต้องขออนุญาตจากปลัดกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น) เมื่อได้รับอนุญาตจึงเข้าเก็บข้อมูลจากผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราวตามแผนการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ โดยกำหนดโซนที่อยู่อาศัย (Zone) จำนวน 3 โซนเป็นชั้นภูมิ ได้ชั้นภูมิ 3 ชั้นภูมิ ซึ่งมีจำนวนประชากรวัยแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปเท่ากับ 28,922 คน (พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ, กุมภาพันธ์ 2555) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 430 คน ใช้แบบสอบถามปลายปิดที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ทั้งเก็บโดยตรงและผ่านล่ามแปล ใช้ความถี่ และร้อยละเป็นสถิติสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงลึกถึงระดับคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบ และเพื่อค้นหาผู้ที่เคยถูกค้ามนุษย์ โดยผู้วิจัยเลือกใช้ 2 เทคนิคในการสืบค้น ประกอบด้วย

3.1 การใช้สายลับ (Intelligence system) เป็นเทคนิคการสืบสวนคดีอาญา (Investigation technique) เทคนิคหนึ่งจากทั้งหมด 33 เทคนิค (ภาณุเดช บุญเรือง, 2554; อัคริน ขวัญเมือง, 2554) เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้ผู้อื่นปฏิบัติการแทน โดยผู้นั้นต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการเป็นสายลับ (Spy) อาทิ เป็นคนอยากรู้อยากเห็น มีไหวพริบ เก็บความลับได้ดี เป็นต้น สามารถเข้าถึงบุคคลเป้าหมายที่ต้องการศึกษาด้วยการคลุกคลี หรือทำกิจกรรมร่วมกัน สร้างความกลมกลืนกับ

เป้าหมายจนเป็นที่ไว้วางใจ เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวและได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการคือข่าวกรอง (intelligence) ดังนั้น“ตัวสายลับ” จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ จากนั้นผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลด้วยการตรวจสอบกับสายลับคนอื่นๆ (Double check) พร้อมทั้งพยานหลักฐานที่ยืนยันร่องรอยของเหยื่อการค้ามนุษย์ อาทิ บาดแผลของเหยื่อ พยานบุคคล สถานที่ที่กล่าวอ้าง เป็นต้น

3.2 การศึกษาเชิงปริมาณด้วยวิธีการสำรวจด้วยตัวอย่างด้านในพื้นที่พักพิงชั่วคราว (ตามข้อ 2.2) โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถาม ที่ให้ข้อมูลว่าเคยไปทำงานด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวและถูกละเมิดสิทธิด้านใดด้านหนึ่ง มาทำการสัมภาษณ์เจาะลึกในขั้นต่อไป

การสัมภาษณ์เจาะลึกประชากรที่คัดเลือกไว้จากทั้งสองวิธีข้างต้น (ตามข้อ 3.1 และ 3.2) ผู้วิจัยใช้แนวคำถามตามกรอบนิยามการค้ามนุษย์ตามกฎหมาย และตามขอบเขตของการศึกษาซึ่งกำหนดว่าเหยื่อการค้ามนุษย์ต้องเป็นผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ หรือกล่าวได้ว่า การค้ามนุษย์มีต้นทาง (Origin) จากพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ทั้งนี้เพื่อคัดเลือกเหยื่อการค้ามนุษย์ตามคุณสมบัติดังกล่าวไว้สำหรับการศึกษาในระยะต่อไป ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เหลือจะถูกคัดออกจากการศึกษา

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมดที่คัดเลือกไว้ตามกรอบดังกล่าวอีกครั้ง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อสืบค้นกระบวนการค้ามนุษย์ โดยใช้คำถามตามแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview guideline) ที่ออกแบบไว้ ควบคู่กับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมตามแบบสังเกต (Check list) ที่สร้างขึ้น ใช้วิธีสามเส้า (Triangulation) เพื่อดำเนินการกับข้อมูลก่อนการวิเคราะห์โดยมีจุดประสงค์อย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง 2) เพื่อลดอคติเพิ่มความเชื่อมั่น 3) เพื่อยืนยันข้อมูล และ 4) เพื่อขยายความข้อมูล (เบญญา ยอดดำเนิน-แอ็ดดิจจ์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552) ระหว่างการได้มาซึ่งข้อมูลในประเด็นเดียวกันแต่ต่างแหล่งที่มา ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้การสำรวจบริบทภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราวด้วยการทำแผนที่เดินดิน เพื่อระบุตำแหน่งข้อมูลสารสนเทศทางสังคม (Geographic social information system/ GIS) จนทำให้สามารถอธิบายข้อมูลและปัญหาเชิงพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

1. ผลการวิจัยเอกสาร

จากการศึกษาเอกสารข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ของภาครัฐพบประเด็นปัญหาจากการรายงาน 2 ประการดังนี้

1.1 ความไม่สอดคล้องต่อกันของข้อมูลและการรายงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก และโรงพยาบาลในท้องถิ่น ซึ่งอยู่ในเขตให้บริการครอบคลุมพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ กรณีรายงานการแพร่ระบาดของโรคไข้เลือดออก และอหิวาต์ตกโรคจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวไปยังหมู่บ้านโดยรอบ โดยปรากฏหลักฐานการรายงานของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก กรณีการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวในปี พ.ศ.2549 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก, 2549) แต่จากรายงานโรค 10 อันดับแรกของโรงพยาบาลซึ่งเป็นที่ตั้งของพื้นที่พักพิงชั่วคราวกลับไม่ปรากฏข้อมูลสถิติผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาทั้งในโรงพยาบาลท่าสองยางและแม่ระมาด ที่ป่วยด้วยโรคระบาดดังกล่าวในห้วงเวลาเดียวกัน (โรงพยาบาลท่าสองยางและโรงพยาบาลแม่ระมาด, 2553)

ปัญหาโรคระบาดดังกล่าวในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ที่แพร่ระบาดมาสู่ประชาชนในหมู่บ้านโดยรอบและใกล้เคียง ได้แก่ ตำบลแม่หละ ตำบลแม่ต้าน อำเภอท่าสองยาง และตำบลขะเนจื้อ อำเภอแม่ระมาด หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการรักษาพยาบาลในพื้นที่พักพิงชั่วคราวคือ องค์กร Aide Medical Internationale (AMI) จำกัดบทบาทไว้เพียงการรักษาพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรครายบุคคล ไม่มีส่วนในการป้องกันโรคในชุมชน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก, 2549) ทำให้ผู้ติดเชื้อขาดความตระหนักในการป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรคไปยังผู้อื่น อย่างไรก็ตาม สาธารณสุขจังหวัดตากได้เข้าดำเนินการป้องกันรักษาและจำกัดการแพร่ระบาดไม่ให้ลุกลามเป็นวงกว้างด้วยการลงปฏิบัติในพื้นที่ระบาด จึงปรากฏข้อมูลการรายงานเหตุการณ์ของโรคทั้งสองชนิดของสาธารณสุขจังหวัดตากออกสู่สาธารณะ ในขณะที่โรงพยาบาลซึ่งมีหน้าที่หลักด้านการรักษา ผู้ป่วยต้องเป็นฝ่ายมารับบริการเองด้วยการตรวจรักษา ข้อมูลและสถิติโรคที่ได้รับการวินิจฉัยและรักษาจึงจะถูกบันทึกไว้ อีกทั้งผู้ติดเชื้อที่อาศัยอยู่ด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวไม่ไปรับบริการที่โรงพยาบาลทั้งสองแห่งซึ่งเป็นโรงพยาบาลชุมชน แต่ไปใช้บริการของโรงพยาบาลแม่สอดซึ่งมีความพร้อมกว่าและอยู่ไกลออกไปไม่น้อยกว่า 50 กิโลเมตร ทำให้สถิติผู้ป่วยจากโรคระบาดครั้งนั้นไม่ปรากฏเป็นสถิติโรค 10 อันดับแรกของโรงพยาบาลชุมชนทั้งสองแห่งดังกล่าว เป็นเหตุให้การรายงานและการบันทึกข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐไม่สอดคล้องต่อกัน

นอกจากนี้ยังปรากฏว่าพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละและบริเวณ

หมู่บ้านโดยรอบ เป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเพาะเชื้อของโรคระบาดต่างๆ โดยเฉพาะโรคมาลาเรีย เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงต่ำล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ ทำให้เอื้อต่อการเพาะพันธุ์ของยุงและเหมาะสมต่อการแพร่กระจายตัวของเชื้อโรค จากรายงานของหน่วยวิจัยมาลาเรีย คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงมหาดไทยให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการป้องกันมาลาเรียในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ พบว่าบริเวณพื้นที่แนวชายแดนไทย-พม่า มีเชื้อมาลาเรียที่มีความรุนแรงต่อผู้ป่วย และมีการดื้อยามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก (บรรยายสรุปของพื้นที่พักพิงฯ, 2551)

1.2 ความขัดแย้งกันระหว่างรายงานจากภาครัฐกับสภาพความเป็นจริงในสังคม โดยเฉพาะการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 กรณีข้อหา “เป็นบุคคลต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรโดยผิดกฎหมาย” บริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตชายแดนและมีคดีลักษณะนี้เกิดขึ้นมากกว่าพื้นที่อื่น แต่เมื่อสืบค้นข้อมูลสถิติคดีด้านคนเข้าเมืองตามข้อหาดังกล่าวจากสถานีตำรวจภูธรแม่ระมาด และท่าสองยาง ซึ่งเป็นท้องที่ที่ตั้งของพื้นที่พักพิงชั่วคราว และมีเขตอำนาจการสอบสวนครอบคลุมพื้นที่พักพิงชั่วคราวและหมู่บ้านโดยรอบ ปรากฏว่าความผิดฐานหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายตามข้อหาข้างต้นกลับมีน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย (สถานีตำรวจภูธรท่าสองยางและแม่ระมาด, 2553) ทั้งๆที่ปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีการกระทำผิดและหลักฐานเชิงประจักษ์จำนวนมาก อันส่งผลให้สภาพจริงของสังคมกับข้อมูลและการรายงานจากหน่วยงานภาครัฐขัดแย้งกัน

ข้อมูลและสภาพจริงของสังคมที่ไม่ตรงกันดังกล่าว เกิดขึ้นเนื่องจากกระทรวงมหาดไทยได้ใช้อำนาจตามกฎหมาย กล่าวคือตามมาตรา 54 ของพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 ที่เปิดช่องและให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ ที่อาจจะส่งคนต่างด้าวที่เข้ามาหรืออยู่ในราชอาณาจักรโดยผิดกฎหมายกลับออกไปนอกราชอาณาจักรก็ได้ ซึ่งประเทศไทยไม่ได้ใช้ช่องโอกาสนั้นกับคดีคนเข้าเมืองมาก่อน แต่เมื่อคดีการลักลอบหลบหนีเข้าเมืองมีสถิติเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของสถิติอาชญากรรมในพื้นที่และระดับประเทศ กระทรวงมหาดไทยจึงออกประกาศฉบับที่ 11 เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2541 เรื่องแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 ตามข้อ 2 ในประกาศดังกล่าว เพื่อให้มีและใช้อำนาจตามมาตรา 54 กำหนดเป็นนโยบายกรณีการดำเนินคดีในความผิดฐานหลบหนีเข้าเมือง ให้สำนักงานตำรวจแห่งชาตินำไปปฏิบัติด้วยวิธีการ “ผลักดันกลับประเทศต้นทาง” โดยใช้กับผู้ลักลอบหลบหนีเข้าเมือง 3 สัญชาติ ได้แก่ สัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา นับแต่นั้นเป็นต้นมา แทนการรับเป็นคดีอาญา 1 คนต่อ 1 คดีเช่นแต่ก่อน ซึ่งนโยบายดังกล่าวส่งผลให้ข้อมูล

จากหน่วยงานภาครัฐที่ถูกบันทึกไว้และรายงานสู่สาธารณะกับสภาพความเป็นจริงในสังคมขัดแย้งกัน

ปัญหาจากความไม่น่าเชื่อถือ และความสับสนของข้อมูลทุติยภูมิจากภาครัฐ ทั้งสองกรณีข้างต้น (ตามข้อ 1.1 และ 1.2) เมื่อศึกษาในทางลึกพบว่ามิสาเหตุมาจากความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ทับซ้อนจำนวนมากของหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังพบสาเหตุจากระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการเลือกปฏิบัติในสายการบังคับบัญชาของบุคคลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ อีกด้วย ทำให้เกิดปัญหาในระบบข้อมูล ตั้งแต่การได้มาของข้อมูล การสืบค้น การจัดเก็บและการรายงาน ที่ล้วนเชื่อมโยงกับระบบความสัมพันธ์ข้างต้น ทำให้ไม่อาจสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่แท้จริง ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดในการออกแบบแนวนโยบายและการวางแผนโดยใช้ข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานราชการในประเทศด้อยพัฒนาอย่างประเทศไทย จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสงสัยว่าปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้านโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละเป็นเช่นไร และมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับพื้นที่พักพิงชั่วคราวหรือไม่อย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาดด้วยตนเองในขั้นต่อไป ด้วยวิธีการสำรวจด้วยตัวอย่าง เพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นบริเวณหมู่บ้านโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราว

2. ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

2.1 ผลการวิจัยด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละปัญหาความสับสนและความไม่น่าเชื่อถือของข้อมูลทุติยภูมิของภาครัฐ เป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยทำการค้นหาข้อมูลและปัญหาที่แท้จริงด้วยตนเอง โดยกำหนดสมมติฐานชั่วคราวว่าการจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละขึ้นส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว และได้สำรวจกับหน่วยตัวอย่างด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวที่คัดเลือกไว้ทั้ง 7 หมู่บ้าน ปรากฏผลดังนี้

1) โครงการที่ 1 ศึกษาปัญหาทั่วไปของประชาชนในหมู่บ้านโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ โดยพบว่าปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาเรื้อรัง และเป็นปัญหาประจำถิ่นแถบชายแดน เช่น กรรมสิทธิ์ในที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ปัญหาโรคระบาด และความยากจน ซึ่งล้วนเป็นปัญหาประจำถิ่นแถบชายแดน แม้ไม่มีการจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวขึ้น บริเวณพื้นที่นั้นก็ยังคงประสบปัญหาตามข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่าปัญหาที่พบไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่พักพิงชั่วคราวและผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ภายใน ในขณะที่ส่วนใหญ่รู้สึกเฉยๆต่อการจัดตั้งและการคงอยู่ของพื้นที่พักพิงชั่วคราว และเห็นว่าได้ประโยชน์จากพื้นที่พักพิงชั่วคราว โดยเฉพาะการค้าขายที่สามารถทำกำไรได้มากขึ้น และสามารถจ้างแรงงานได้ง่ายและราคาถูก อย่างไรก็ตาม ในการสำรวจครั้งนี้พบปัญหาความมั่นคงทางสังคม (Social security) เกิดขึ้นจำนวนมากในพื้นที่พักพิง

ชั่วคราวและพื้นที่โดยรอบ ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยเอกสาร ตามสถิติ อาชญากรรมของสถานีตำรวจภูธรท่าสองยางและแม่ระมาดในห้วง 5 ปีก่อนการสำรวจ ที่มีสถิติของคดีความมั่นคงทางสังคมเกิดขึ้นมากกว่าคดีประเภทอื่น โดยเฉพาะคดี อาชญากรรมความมั่นคงซึ่งรัฐเป็นผู้เสียหาย (หมายถึงคดีกลุ่มที่ 5 ของสำนักงานตำรวจ แห่งชาติ) อาทิ คดีตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 และคดีที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ความผิดตาม พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 เป็นต้น (สถานีตำรวจภูธรท่าสองยาง และแม่ระมาด, 2552) ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษา ต่อไปด้วยการจำเพาะเจาะจงไปที่ปัญหาด้านความมั่นคงทางสังคมบริเวณหมู่บ้านโดย รอบพื้นที่พักพิงชั่วคราว

2) โครงการที่ 2 การศึกษาปัญหาความมั่นคงทางสังคมของประชาชน โดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ด้วยการออกแบบแบบสอบถามปลายปิด โดยใช้แนวคิดอาชญากรรมความมั่นคงของ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งเป็นอาชญากรรมสำคัญและส่งผลกระทบต่อความมั่นคง ของชาติ และได้มอบภารกิจสำคัญนั้นแก่กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) รับผิดชอบปฏิบัติ เพื่อแบ่งเบาภาระตำรวจภูธรในพื้นที่และเพื่อให้สอดคล้องกับ คุณลักษณะของหน่วย ตชด. อาชญากรรมความมั่นคงดังกล่าวประกอบด้วยอาชญากรรม จำนวน 7 ประเภท ได้แก่ 1) ยาเสพติด 2) คนเข้าเมือง 3) ป่าไม้ 4) อาวุธปืน 5) สุลกากร 6) การค้ามนุษย์ และ 7) การก่อการร้าย (กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, 2553) เมื่อนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือกขึ้นใหม่อีกครั้งในพื้นที่เดิม พบว่า ปัญหาความมั่นคงทางสังคมที่เกิดขึ้นสูงสุดในหมู่บ้านโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวคือ ปัญหาการค้ามนุษย์ (Human trafficking problem) ซึ่งมีกลุ่มผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัย อยู่ภายในตกเป็นเหยื่อ (Victims) (บันดาล บัวแดง และพัชรินทร์ สิริสุนทร, 2554 และ บันดาล บัวแดง และคณะ, 2556)

กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยและต้องการค้นคว้าต่อไปว่า ปัญหา นั้นน่าจะส่งผลกระทบต่ออย่างไรต่อประชาชนโดยรอบ โดยเฉพาะผลกระทบต่อ ความมั่นคงทางสุขภาพ (Health security) เนื่องจากวิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์กัน ระหว่างผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว และประชาชนที่อาศัยอยู่ โดยรอบด้านนอก ซึ่งมีความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับมิติด้านสุขภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยอาจสะท้อนเป็นผลกระทบประเภทต่างๆ อาทิ ผลกระทบโดยตรง (Direct Impact) ผลกระทบโดยอ้อม (Indirect impact) ผลกระทบสะสม (Cumulative Impact) หรือผล กระทบต่อเนื่อง (Consequence Impact)

3) โครงการที่ 3 การศึกษาภาวะความมั่นคงทางสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ โดยผู้วิจัยจึงออกแบบการสำรวจอีกครั้ง ด้วยการประยุกต์ใช้แบบประเมินภาวะสุขภาพด้วยตัวเอง (Self Evaluation Health) ของกระทรวงสาธารณสุข เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลด้วยการทอแบบ และพบว่าระดับการรับรู้ภาวะสุขภาพของประชาชนโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อยู่ในระดับดีทั้ง 12 ด้านที่ทำการประเมิน นอกจากนี้ผลการรับรู้ในภาวะสุขภาพโดยรวมก็อยู่ในระดับดีด้วยเช่นกัน ทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพจิตวิญญาณ ทำให้ผู้วิจัยสร้างข้อสรุปได้ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวมีความมั่นคงทางสุขภาพทุกด้าน ซึ่งหมายถึงการจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ รวมทั้งวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่ภายในและด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว และปัญหาที่ตามมาจากพื้นที่พักพิงชั่วคราว โดยเฉพาะปัญหาการค้ามนุษย์ในกลุ่มผู้หนีภัยจากการสู้รบไม่ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว (บันดาล บัวแดง และพัชรินทร์ สิริสุนทร, 2554, และบันดาล บัวแดง และทวีศักดิ์ ศิริพรไพบุลย์, 2556)

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบมีทั้งด้านบวกและด้านลบ จากผลการศึกษาข้างต้นไม่ปรากฏผลกระทบด้านลบจากการจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละและปัญหาการค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้น ประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบจึงรับรู้ว่ามีผลกระทบแต่อย่างใด ประกอบกับประชาชนด้านนอกได้รับประโยชน์จากพื้นที่พักพิงชั่วคราวและผู้หนีภัยจากการสู้รบ ซึ่งหมายถึงผลกระทบด้านบวก ได้แก่ สามารถทำการค้าขายได้มากขึ้น และสามารถหาและใช้แรงงานราคาถูกได้สะดวกขึ้น

ผู้วิจัยเกิดจึงข้อสงสัยต่อมาว่า ปัญหาการค้ามนุษย์ที่ค้นพบจากการสำรวจว่าเป็นปัญหาของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ อันมีสาเหตุมาจากการจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละขึ้นนั้นมีผลกระทบต่อผู้ใด ด้านใดบ้างหรือไม่ และเนื่องจากปรากฏข้อค้นพบจากการศึกษาที่ผ่านมาของผู้วิจัยว่า ปัญหาดังกล่าวไม่ได้มีผลกระทบด้านลบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว ผู้วิจัยจึงค้นคว้าต่อไปโดยเพิ่งเล็งผลกระทบต่อผู้อาศัยอยู่ด้านในพื้นที่พักพิงชั่วคราว โดยได้กำหนดสมมติฐานชั่วคราวขึ้นใหม่ว่า การค้ามนุษย์ในกลุ่มผู้หนีภัยจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ และการดำเนินชีวิตในพื้นที่พักพิงชั่วคราวมีผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชนของผู้ที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ดังนั้นจึงทำการสำรวจสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว อันเป็นดัชนีตัวหนึ่งที่จะชี้ถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของผู้หนีภัยจากการสู้รบ นอกจากนี้ในประเด็นดังกล่าวยังไม่พบว่ามีการศึกษามาก่อนนับแต่จัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวขึ้น (พ.ศ. 2539 ถึงปัจจุบัน)

2.2 ผลการศึกษาในด้านในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ

ผู้วิจัยศึกษาด้วยวิธีการสำรวจ (Social assessment survey) จากหน่วยตัวอย่างที่อาศัยในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ โดยพบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่ดีด้านสุขภาพ และด้านอาหาร ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศเป็นหลัก ทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค กำหนดวงรอบการแจกจ่ายทั้งแบบรายเดือนและรายปี โดยกำหนดอัตราการแจกจ่ายที่แตกต่างกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ (เด็กในที่นี้หมายถึงผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 12 ปี) ส่วนสถานบริการด้านสาธารณสุขในพื้นที่พักพิงชั่วคราวล้วนทำให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบสามารถใช้บริการได้อย่างทั่วถึง รวดเร็วโดยไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ คุณภาพชีวิตที่ดีทั้งสองด้านดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการดึง (Pull factors) ประชาชนจากพม่าให้เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว เนื่องจากได้รับสิทธิการแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภค และการได้รับบริการด้านสาธารณสุข ซึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าการใช้ชีวิตในพม่าอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม คุณภาพชีวิตที่ตกต่ำและของผู้หนีภัยจากการสู้รบ คือด้านที่อยู่อาศัย เนื่องจากขาดความมั่นคง และมีความเป็นอยู่แออัดทั้งภายนอกและภายในบ้าน กล่าวคือมีจำนวนสมาชิกหลายคนในขอบเขตบ้านอันจำกัด กับบ้านแต่ละหลังที่สร้างติดกันจนแทบไม่มีที่ว่าง และคุณภาพชีวิตด้านรายได้ เนื่องจากผู้หนีภัยจากการสู้รบไม่สามารถประกอบอาชีพใดๆในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ซึ่งเป็นไปตามกฎข้อบังคับของพื้นที่พักพิงชั่วคราว แม้ว่าบางส่วนจะได้รับการอนุญาตให้ประกอบอาชีพได้บ้างด้วยการรับจ้างทั้งด้านในและด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว แต่ยังมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย และไม่สามารถแก้ปัญหาการไม่มีรายได้ และรายได้ไม่พอใช้จ่ายได้ ปัญหาคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำทั้งด้านที่อยู่อาศัยและด้านรายได้ดังกล่าว เป็นปัจจัยผลัก (Push factor) ให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวต้องดิ้นรนไปหางานทำด้านนอก ด้วยการไปทำงานรับจ้างทั่วไปทั้งบริเวณหมู่บ้านโดยรอบและพื้นที่ชั้นในของประเทศ อาทิ กรุงเทพฯ สมุทรสาคร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าการใช้ชีวิตในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ปรากฏการณ์นี้ทำให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวจำนวนหนึ่งถูกล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนตั้งแต่ขั้นตอนการเดินทางจากต้นทางจนถึงการทำงานที่ปลายทาง โดยเฉพาะสิทธิพลเมือง (Civil rights) สิทธิทางเศรษฐกิจ (Economic rights) สิทธิทางสังคม (Social rights) และสิทธิทางวัฒนธรรม (Culture rights) เนื่องจากการเป็นบุคคลต่างด้าว ความแตกต่างทางภาษา เชื้อชาติ รวมทั้งความเป็นชายขอบทางวัฒนธรรมในสังคมเมือง

คุณภาพชีวิตที่ตกต่ำของผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ สืบเนื่องจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวเป็นพื้นที่พิเศษที่จัดตั้งขึ้นและดำรงอยู่ภายใต้

เงื่อนไข และข้อตกลงร่วมกันระหว่างองค์กรระหว่างประเทศและประเทศไทยดังกล่าวแล้ว โดยได้ออกแบบและกำหนดไว้ภายใต้แนวคิด “ชั่วคราว” และกำหนดเงื่อนไขรวมทั้งข้อตกลงต่างๆอย่างไม่เป็นสากล เนื่องจากไม่ได้ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของผู้ที่อาศัยอยู่ภายใน ประกอบกับประเทศไทยไม่ได้ลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสภาพผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ ค.ศ.1951 ทำให้การช่วยเหลือผู้ลี้ภัยไม่ได้ผูกมัดตามอนุสัญญานั้น จึงดำเนินการไปตามหลักมนุษยธรรมและเป็นไปอย่าง “ชั่วคราว” แต่ทว่าผู้ที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราวไม่ได้อาศัยอยู่อย่าง “ชั่วคราว” เขาเหล่านั้นต้องดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวเป็นเวลานานมากกว่าสิบปีภายใต้แนวคิดนี้ ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมติดตามมา โดยเฉพาะปัญหาด้านคุณภาพชีวิตที่ต้องผูกติดไว้กับแนวคิดชั่วคราวนั้น และผลักดันให้ผู้ที่ไม่ได้อยู่ภายในออกไปแสวงหาสภาพชีวิตที่ดีกว่าด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว จนบางรายต้องเดินทางเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง

3. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

3.1 เหตุการณ์ค้ามนุษย์ที่ได้จากการศึกษาเชิงปริมาณ ด้วยการสำรวจคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ซึ่งคัดกรองบุคคลที่อาจเข้าข่ายการถูกค้ามนุษย์ไว้ด้วยข้อคำถามในประเด็นการออกไปทำงานด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราว และเคยถูกละเมิดสิทธิด้านใดด้านหนึ่งจากการทำงานนั้น ปรากฏว่าพบบุคคลดังกล่าวจำนวน 27 คน อย่างไรก็ตามยังไม่อาจชี้ชัดได้ว่าบุคคลจำนวนนี้จะเคยเป็นเหตุการณ์ค้ามนุษย์ที่แท้จริงตามกฎหมายหรือไม่

3.2 เหตุการณ์ค้ามนุษย์ที่ได้จากการใช้เทคนิคสายลับ พบว่ามีจำนวนประมาณ 300 คน แม้เป็นจำนวนที่แตกต่างกันมากเมื่อเทียบกับเหตุที่ได้จากการสำรวจ แต่เป็นเหตุที่สามารถติดตามตัวมาให้ข้อมูลเพียง 20 คนเท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ 1) เหตุออกไปทำงานและอาศัยอยู่ด้านนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวไม่สามารถติดตามมาให้ข้อมูลได้ประมาณ 200 คน และ 2) เหตุอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแต่ไม่เต็มใจให้ข้อมูลประมาณ 80 คน คงเหลือเหตุที่สามารถสัมภาษณ์ได้เพียง 20 คน

เหตุการค้ามนุษย์ที่สืบค้นได้จากทั้ง 2 เทคนิค (ตามข้อ 3.1 และ 3.2) พบว่าเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน เมื่อผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกผู้หนีภัยจากการสู้รบที่ถูกคัดกรองเบื้องต้นไว้ทั้ง 27 คน พบว่าไม่ใช่เหตุการณ์ค้ามนุษย์ตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551) จำนวน 13 คน และเมื่อสัมภาษณ์เจาะลึกเหตุการณ์ค้ามนุษย์ตามกฎหมายที่เหลือจำนวน 14 คน โดยยึดแนวคำถามการสัมภาษณ์ตามขอบเขตการศึกษาที่กำหนดไว้ กล่าวคือ มีต้นทางการค้ามนุษย์จากพื้นที่

พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ พบว่ามีเหยื่อจำนวน 5 คน ที่ถูกค้ำมนุษย์ก่อนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว และเมื่อรอดพ้นจากสถานการณ์แล้วร้ายนั้นจึงเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวซึ่งอยู่นอกกรอบการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้นจึงเหลือเหยื่อการค้ำมนุษย์ที่แท้จริงตามกฎหมายและขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้และเป็นประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 9 คน โดยผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาทั้งประชากร ด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกควบคู่กับการสังเกตเพื่อสืบค้นกระบวนการค้ำมนุษย์ที่เกิดขึ้นตลอดทั้งกระบวนการและประเด็นผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชนตามแผนการศึกษาในระยะต่อไป

อย่างไรก็ตาม หลังจากผู้วิจัยสามารถค้นหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ได้แล้ว ผู้วิจัยยังได้เดินสำรวจในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละเพื่อจัดทำแผนที่เดินดินทางสังคม โดยเฉพาะตัวแปรที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อปรากฏการณ์การค้ำมนุษย์ อาทิ ตำแหน่งระบบสาธารณูปโภค ตำแหน่งจุดตรวจเข้าออกพื้นที่พักพิงชั่วคราว และที่ตั้งของบ้านของเหยื่อการค้ำมนุษย์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่ออธิบายและแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น กับบริบทของพื้นที่พิเศษโดยเฉพาะพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ

3.3 ผลการศึกษาจากแผนที่เดินดิน

แม้ว่าผลการสำรวจด้วยการเดินเท้าในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ จะพบว่าสถานศึกษา ศาสนสถาน สถานพยาบาล และบ้านผู้คนที่ปกครองกำกับดูแลพื้นที่ภัยจากการสู้รบล้วนตั้งกระจายตัว อันส่งผลให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในเฝ้ารับและเข้าถึงสิทธิแต่ละด้านจากสถานที่ต่าง ๆ ข้างต้นได้อย่างทั่วถึงและครอบคลุม แต่ระบบสาธารณูปโภคอันเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น แหล่งน้ำ โทรศัพท์ หอกระจายข่าว และศูนย์ฝึกอาชีพตั้งอยู่อย่างกระจุกตัว โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ราบ ใกล้ถนน และประตูเข้าออกพื้นที่พักพิงชั่วคราว ทำให้พื้นที่ห่างไกลและพื้นที่เป็นเนินสูงค่อนข้างขาดแคลนและเข้าถึงระบบสาธารณูปโภคดังกล่าวได้ยาก ในขณะที่สถานที่ด้านการปกครองกำกับดูแลผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว โดยเฉพาะจุดตรวจบริเวณช่องทางเข้าออกที่มีความยาวประมาณ 3.17 กิโลเมตร ที่มีเพียง 13 จุด อันเนื่องจากข้อจำกัดของภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวย ประกอบกับจำนวนเจ้าหน้าที่น้อยและไม่เพียงพอต่อการควบคุมและตรวจสอบการเข้าออกพื้นที่พักพิงชั่วคราวเมื่อเทียบกับจำนวนผู้หนีภัยจากการสู้รบ ทำให้การดูแลตรวจตราไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

อย่างไรก็ตาม แม้พื้นที่ราบและใกล้ประตูเข้าออกจะมีระบบสาธารณูปโภคที่กระจายตัวอยู่อย่างพอเพียง ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าวสามารถเข้าถึงและได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างสะดวก แต่จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า บ้านของผู้ที่เคยตกเป็นเหยื่อการค้ำมนุษย์ตามกฎหมาย ทั้งที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ที่ถูกคัดออก

ไปเนื่องจากไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษา ล้วนตั้งอยู่ใกล้ประตูเข้าออกในบริเวณดังกล่าว ซึ่งมีคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานดีกว่าผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณอื่น อันสะท้อนให้เห็นว่ามีเพียงแต่ปัจจัยผลึกจากคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำเท่านั้น ที่เป็นสาเหตุทำให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบต้องเดินทางเข้าสู่กระบวนการคุ้มครองฯ แต่ปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะโอกาสและความสะดวกในการลักลอบเข้าออกพื้นที่พักพิงชั่วคราว รวมทั้งโอกาสในการรับรู้ข่าวสาร การติดต่อกับบุคคลภายนอกพื้นที่พักพิงชั่วคราวของผู้หนีภัยจากการสู้รบยังมีส่วนสำคัญที่เร่งให้พวกเขาต้องตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ได้ง่ายและเร็วขึ้น

สรุป

ปัญหาที่ติดตามมาจากการจัดตั้งและการคงอยู่ของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ปรากฏชัดเป็นรูปธรรมอย่างหลากหลายมิติ แต่ข้อมูลหตุติภูมิจากภาครัฐยังสับสนและไม่สะท้อนถึงสภาพที่แท้จริงของสังคม เนื่องจากข้อจำกัดเชิงนโยบายบางประการ การสืบค้นปัญหาที่แท้จริงของประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวจึงต้องใช้การสำรวจด้วยตนเอง โดยพบว่า เป็นปัญหาการค้ามนุษย์ในกลุ่มผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราวเกิดขึ้นมากที่สุด และส่งผลกระทบต่อผู้ที่อาศัยอยู่ภายใน โดยเฉพาะผลกระทบต่อสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม การค้นหาเหยื่อการค้ามนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละต้องใช้เทคนิคการสืบสวนด้วยวิธีการใช้สายลับ ร่วมกับการศึกษาเชิงปริมาณด้วยการสำรวจด้วยตัวอย่าง เพื่อศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของผู้หนีภัยจากการสู้รบภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว โดยใช้ประเด็นคำถามที่บ่งชี้ถึงการเข้าข่ายถูกค้ามนุษย์ และสามารถคัดกรองเบื้องต้นได้จำนวน 27 คน จากนั้นใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่ถูกคัดกรองไว้ดังกล่าว ร่วมกับเทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่าคงเหลือเหยื่อการค้ามนุษย์ตามกฎหมายและตามขอบเขตในการศึกษาครั้งนี้เพียง 9 คน ซึ่งเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ที่แท้จริงสำหรับเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาการค้ามนุษย์ทั้งกระบวนการในระยะต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในระยะต่อไปด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึกเหยื่อที่แท้จริงดังกล่าว จะสามารถสะท้อนปัญหาการค้ามนุษย์ที่มีผู้หนีภัยจากการสู้รบที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละตกเป็นเหยื่อ หรือการค้ามนุษย์ที่มีต้นทางจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวตลอดทั้งกระบวนการ รวมทั้งประเด็นผลกระทบจากปัญหานั้นที่มีต่อสิทธิมนุษยชนของผู้หนีภัยจากการสู้รบได้อย่างชัดเจน ซึ่งผลจากการค้นพบดังกล่าวต้องถูกนำเสนอแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ เพื่อใช้ออกแบบแผนนโยบายในการป้องกันแก้ไข

ปัญหาการค้ำนุชยในพืชนที่พิเศษได้อย่างตรงจุด และนำนโยบายที่เหมาะสมดังกล่าว
ไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เพื่อการพัฒนาสังคมทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศต่อไป

๕๕๕๕ ๕๕ ๕๕๕๕

บรรณานุกรม

- กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน. (2553). **แผนกลยุทธ์ตำรวจตระเวนชายแดน**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2551). **พื้นที่พรหมแดนแม่น้ำเมยกับความสัมพันธ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-คนเมือง**. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัดวนิดาการพิมพ์.
- ที่ทำการปกครองอำเภอท่าสองยาง. (2553). **รายงานคนในบ้าน**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ที่ทำการปกครองอำเภอแม่ระมาด. (2553). **รายงานคนในบ้าน**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- บันดาล บัวแดง และพัชรินทร์ สิริสุนทร. (2554). ปัจจัยด้านภูมิหลังที่มีความสัมพันธ์ต่อภาวะการรับรู้ทางด้านสุขภาพ ของประชาชนในชุมชนโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. ใน **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการนเรศวรวิจัยครั้งที่ 7** (หน้า 1090-1099). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บันดาล บัวแดง และพัชรินทร์ สิริสุนทร. (2553). ความมั่นคงทางสังคมของชุมชนโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ 6** (13) : 108-118.
- บันดาล บัวแดง และทวีศักดิ์ ศิริพรไพบูลย์. (2556). ความมั่นคงทางสุขภาพของประชาชนโดยรอบพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. ใน **การประชุมวิชาการระดับชาติวิทยาศาสตร์วิจัย ครั้งที่ 5**. พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยนเรศวร และมหาวิทยาลัยบูรพา.
- บันดาล บัวแดง และคณะฯ. (2556). **การค้ำหนุนยี่ในโลกรั้วพรหมแดน**. กรุงเทพฯ: บริษัทเบสิกเกียร์จำกัด.
- เบญจจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติงค์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). **การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความ และการหาความหมาย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปรีดา พุ่งตระกูลชัย, หัวหน้าพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ. สัมภาษณ์, 17 กันยายน 2555.
- พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ. (2551). **เอกสารประกอบการบรรยายสรุป**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ. (2555). **เอกสารประกอบการบรรยายสรุป**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ภาณุเดช บุญเรือง, “ข้อพึงระวังในการสืบสวนและคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวกับการ

- ปฏิบัติงานสืบสวน," บรรยายในการอบรมโครงการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานด้านการสืบสวน ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 8-10 สิงหาคม 2554.
- มนตรี กิจวิโรจน์กุล. (2551). **ศูนย์ผู้ลี้ภัยทำสองยาง หามตาใจไทย-พม่า**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 19 มิถุนายน 2551. จาก <http://www.statelessperson.com/www/?q=node/6120>.
- โรงพยาบาลทำสองยาง. (2553). **สรุปรายงานโรค 10 อันดับรอบ 3 ปี**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- โรงพยาบาลแม่ระมาด. (2553). **สรุปรายงานโรค 10 อันดับรอบ 3 ปี**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก. (2549). **การสอบสวนข้อเท็จจริงการเกิดโรคระบาด**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สถานีตำรวจภูธรทำสองยาง. (2553). **รายงานสถิติคดีอาญา ห้วง 2548 – 2552**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สถานีตำรวจภูธรแม่ระมาด. (2553). **สรุปรายงานสถิติคดีอาญา ห้วง 2548 – 2552**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อัศวิน ขวัญเมือง. (2554). **ตำหนน้กสืบ**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

